

УДК 327.55(65)"1973"(093.2)
327(497.1)"1973"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2018.1.bog.11-35>

Оригинални научни рад

Примљен: 4. 9. 2017.

Прихваћен: 22. 12. 2017.

Драган БОГЕТИЋ

Институт за савремену историју
dbogetic@gmail.com

Особености и дилеме Алжирског самита несврстаних 1973.*

Апстракт: У раду су анализирани специфичне одреднице Конференције лидера несврстаних земаља у Алжиру, које су тај скуп чиниле јединственим и различитим у односу на све до тада одржане самите ових земаља. На том скупу дефинитивно је окончан процес стварања институционалних механизма сарадње несврстаних земаља и разрешена дилема око критеријума за пријем у Покрет несврстаности нових чланица. Одлука о покретању иницијативе у ОУН-у за успостављање новог међународног економског поретка и подршка учесника самита земљама извозницама нафте да тај енергент користе као оружје у конфронтацији са индустријски развијеним западним државама – представљале су увод у опасно заоштравање конфронтације Север–Југ и ескалацију енергетске, а потом и опште монетарне и економске кризе.

Кључне речи: несврстаност, институционализација, Тито, Бумедијен, Алжир, блокови, нафта, економска сарадња, радикализам, Координациони биро, Стални секретаријат, Север–Југ

Упоредо са постепеним устаљивањем праксе да се сваке три године одржавају конференције шефова држава или влада несврстаних земаља, устаљивале су се и одређене садржајне одреднице и де-

* Чланак је резултат рада на пројекту *Српско друштво у југословенској држави у 20. веку: између демократије и диктатуре* (N° 177016), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

терминанте које су генерално утицале на обликовање физиономије тих скупова и опредељивале њихов реални домашај у сфери међународних односа. У том смислу, Четврта конференција шефова држава или влада несврстаних земаља, одржана у Алжиру, од 5. до 10. септембра 1973, ни по чему се посебно није разликовала нити од претходних нити од потоњих самита несврстаних. Карактеристична организација рада, дневни ред, општа атмосфера, свечане изјаве приликом отварања и затварања скупа, усвојене одлуке и завршна документа – све је то чинило пратећи садржај, незаобилазан током свих окупљања лидера несврстаних и није у себи носило никакву посебну новину која би привукла пажњу заинтересованог посматрача.

Па, ипак, гледано из данашње перспективе, алжирски самит је у много чему био специфичан и јединствен скуп несврстаних. Радило се о догађају који је допринео обезбеђивању институционалних, политичких и економских услова да се Покрет несврстаности коначно наметне као важан актер међународних збивања. Истовремено, радило се и о скупу несврстаних чије ће политичке импликације довести до бурних економских, па и војних превирања у међународним односима и драматичног заоштравања конфронтације Север–Југ, која је у одређеним моментима чак претила да прерасте у шири светски сукоб. Стога је Алжирска конференција, упркос различитом (махом негативном) прилазу појединих великих сила – у широј светској јавности генерално окарактерисана као „самит акције“ и као „успешан покушај несврстаних да коначно пређу са речи на дела“.¹

Оно што је већ на самом почетку, још уочи одржавања Алжирског самита, допринело томе да овај скуп буде у много чему специфичан – јесте неубичајено дуга и опсежна, а у одређеним моментима и мукотрпна припрема за његов рад. Први пут самиту несврстаних

1 Borislav Badurina, *Alžirska konferencija*, (Beograd: Rad, 1975); Bojana Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1976); Olivera i Dragan Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, (Beograd: Export-press, 1981); Dušan Nikoliš, *SAD. Strategija dominacije*, (Beograd: Radnička štampa, 1985); Josip Moćnik, *United States-Yugoslav relations, 1961–80: The Twilight of Tito's era and the Role of Ambassadorial Diplomacy in the Making of America's Yugoslav Policy*, (Ohio: Bowling Green, 2008); Ranko Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*, (Zagreb: Školska knjiga, 1985).

су претходила чак три припремна састанка (састанци Припремног комитета у Кабулу, 13–15. маја 1973. и у Алжиру, 29–30. августа 1973. и Министарски састанак свих несврстаних земаља у Алжиру, 2–4. септембра 1973). Иако је ранија пракса била да се током припрема за самит разматрају само процедурална, организациона и техничка питања, овај пут је знатна пажња посвећена и важним политичким питањима око којих су се испољавале озбиљне несугласице међу појединим чланицама Покрета несврстаности. Оваква методологија рада допринела је томе да се уочи самита врло јасно искристализују актуелни модалитети решавања појединих спорних тачака будућег дневног реда и у одређеној мери благовремено – кроз преговоре представника несврстаних земаља – ублаже разлике у ставовима које би касније могле блокирати рад самита.²

Друга важна одредница Конференције у Алжиру, која је тај скуп у одређеном смислу такође чинила специфичним у односу на претходна окупљања несврстаних, тицала се његове ширине и учешћа неуобичајено великог броја високих представника ванблоковских земаља и ослободилачких покрета. Наиме, на овој конференцији, у својству пуноправних учесника, суделовало је 75 земаља (на претходном самиту у Лусаки 54), у својству посматрача учествовало је девет земаља, 16 ослободилачких покрета (на ранијим самитима није им било одобрено учешће) и четири међународне организације, а три земље су присуствовале у својству госта. Све укупно забележено је учешће представника више до стотину земаља, односно биле су заступљене „скоро две милијарде становника планете“ – како су то, с поносом, истицали поједини учесници самита. У сваком случају радило се о огромном броју учесника, какав никада до тада није виђен ни на једном међународном скупу. У том контексту је важну новину представљала неуобичајено велика заступљеност латиноамеричких држава (седам у својству пуноправних учесника и девет у својству посматрача) и неуобичајено велика лидерска заступљеност

2 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМ-СПРС), 1973, стр. пов, ф-2, 76, Припреме за Четврту конференцију несврстаних земаља; ДАМСПРС, 1973, Р, ф-131, 422–443, Извештај о Састанку Припремног комитета несврстаних земаља, одржаног у Кабулу (Авганистан), од 13. до 15. маја 1973; Архив Југославије (АЈ), Кабинет председника Републике (КПР), I-4-a/13, Састанак Припремног комитета несврстаних земаља, Кабул, 13–15. мај 1973. године; АЈ, КПР, I-4-a/14, Састанак Припремног комитета несврстаних земаља, Алжир, 29–30. август 1973. године; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Министарског састанка несврстаних земаља, Алжир, 2–4. септембар 1973. године.

несврстаних земаља (49 шефова држава или влада – у Лусаки их је било само 25).³

За разлику од претходних самита несврстаних, на којима су се водиле опсежне расправе о сврсисходности и конкретним модалитетима институционализације сарадње несврстаних земаља, у Алжиру је коначно, први пут у историји несврстаности, формирано једно стално тело Покрета несврстаности – Координациони биро. Формирањем овог бироа несврстани су коначно добили неку врсту извршног органа, који је обезбеђивао њихове сталне и усаглашене заједничке активности у Уједињеним нацијама (састанци сталних представника несврстаних земаља у Њујорку) и у широј сфери међународних односа (конференције министара иностраних послова несврстаних земаља). До тада је синхронизовано и континуирано деловање несврстаних земаља у међународним односима било омогућено преко Припремног комитета, који је формиран уочи самита у Лусаки, искључиво у циљу обављања припремних активности за ту конференцију. Међутим, оперативни задаци који су се актуелизовали после самита у Лусаки су наметнули потребу да Припремни комитет преузме функцију сталног механизма координације несврстаних земаља, иако се таква његова улога није заснивала на формалној одлуци. Трогодишња пракса оваквог политичког деловања Припремног комитета послужила је на самиту у Алжиру као важно искуство и основа за формирање Координационог бироа несврстаних земаља.⁴

Посебност алжирског самита чинила је његова генерална заокупљеност проблемима економског развоја несврстаних земаља и разрада конкретних програма акције, чија је намера заправо била радикализација мера борбе за корениту трансформацију постојећег система међународних економских односа. По први пут на једном самиту несврстаних је покренута иницијатива за одржавање ванредног заседања Генералне скупштине УН-а посвећеног искључиво економској проблематици.⁵ У складу са овом одлуком, алжирски

3 ДАМСПРС, 1973, Рф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља; АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПП, I-4-a/15, Прелиминарни осврт на реаговања на Четврту конференцију несврстаних земаља; *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961-1974*, (Београд: Међународна политика, 1974), 191-199; *Jugoslovenski pregled*, septembar 1973, br. 9, (Београд, 1974), 45-52.

4 АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Политичког комитета; Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet*.

5 АЈ, КПП, I-4-a/15, Акциони програм економске сарадње.

председник Хуари Бумедијен (у својству координатора Покрета не-сврстаности) упутио је захтев генералном секретару ОУН-а, на основу кога је сазвано Шесто ванредно заседање Генералне скупштине, посвећено проблемима економског развоја (претходних пет специјалних заседања светског парламента било је посвећено искључиво политичкој проблематици). На том заседању је усвојена Декларација о успостављању новог међународног економског поретка и Програм акције за њену имплементацију. Та два документа и интензивније ангажовање несврстаних земаља у сфери међународних економских односа, довели су до бурних политичких превирања у међународној заједници и до оштре конфронтације између индустријски развијених и несврстаних земаља.⁶

Читав низ поменутих специфичности самита у Алжиру, које су га у одређеном смислу чиниле јединственим и различитим у односу на све претходне скупове несврстаних – актуелизовао је бројне дилеме у оквиру Покрета несврстаности и отворио бројна питања око којих је повремено долазило до поприлично оштре поларизације ставова, па и озбиљних несугласица међу несврстаним земљама.

Већ на самом почетку конференције, у оквиру разматрања кључних збивања у сфери међународних односа, јавила се дилема: *да ли је у условима општег попуштања међународне затегнутости (биполарног детанта) и директних преговора и споразума између водећих светских сила (САД-а, СССР-а и Кине), несврстаност изгубила свој ранији значај и основу даљег постојања или се њена улога самим тим још више актуелизовала и постала још значајнија и неопходнија.*

Наиме, то је било време када више није доминирао Хладни рат и ранија оштра биполарна конфронтација. Тиме је била потиснута у други план главна одредница политике несврстаности – борба за елиминисање опасности од избијања директног сукоба између двеју суперсила и за уклањање безбедносних ризика које је са собом потенцијално носила блоковска конфронтација. Посета америчког председника Ричарда Никсона Кини, крајем фебруара 1972, а потом његова посета Москви, крајем маја исте године, отвориле су једну нову

6 Dragan Bogetić, „Jugoslovensko-američke nesuglasice oko koncepta novog međunarodnog ekonomskog poretka“, *Istorija XX veka* 1, 2014, 165–180; Nikoliš, *SAD. Strategija dominacije*.

еру у односима Исток–Запад и означили почетак новог раздобља у историји међународних односа, у коме је долазила до изражаја другачија констелација снага великих сила. Сама чињеница да је први пут после завршетка Другог светског рата један амерички председник посетио Кину и СССР употпунила је једну измењену слику света. Ту слику додатно је обогатио и читав низ других догађаја и споразума супротстављених страна, који су такође били незамисливи током ранијег периода и који су несумњиво представљали важне индикаторе одлучности великих сила да коначно приступе елиминисању бројних извора кризних жаришта у свету и са терена конфронтације пређу на терен кооперације и обострано корисне сарадње. У том контексту од посебног значаја је било ублажавање тензија у односима САД-а и Кине око Тајвана и Вијетнама, после пријема НР Кине у Уједињене нације на XXVI заседању Генералне скупштине.⁷

С обзиром на вишегодишњу оштру, а често и драматичну конфронтацију Запада и Истока у Европи око решавања „немачког питања“, крупан корак у правцу јачања међународне безбедности представљао је Споразум четири велике силе о Западном Берлину, који је 3. јуна 1972. ступио на снагу, пошто су га потписали министри иностраних послова ових држава,⁸ и Уговор о основама односа СР Немачке и ДР Немачке, 21. децембра 1972. (најзначајнији послератни споразум представника две немачке државе који је отворио врата нормализацији њихових билатералних односа, пуном међународном признању Источне Немачке и пријему обе немачке државе у Уједињене нације). Ова два споразума олакшала су постизање сагласности две суперсиле о одржавању конференције о европској безбедности и сарадњи и конференције о обостраном смањењу оружја и наоружања у централној Европи.⁹

Нова кретања у сфери међународних односа су се наметнула као главна тема на генералној дебати Алжирске конференције, а

7 Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2015), 7–16.

8 Претходно су, 3. септембра 1971, амбасадори четири велике силе парафирани „Оквирни уговор о Берлину“, с тим што је договорено да ће он ступити на снагу тек онда када га буду потписали министри иностраних послова тих држава. Lidija Čehulić Vukadinović, *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*, (Zagreb: Politička kultura, 2010); Radovan Vukadinović, *Evropska sigurnost i suradnja*, (Zagreb: Globus, 1976); Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović, *From Helsinki to Belgrade*, (Bonn: University Press, 2012).

9 *Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu*, 1972, 97–101, 107–111.

у склопу оцене савремене улоге Покрета несврстаности и положаја несврстаних земаља у том контексту. Учесници самита у Алжиру су генерално подржавали нормализацију односа између великих сила. Али, истовремено су износили значајне примедбе и читав низ резерви око укупног политичког домаћаја тог процеса и стварних циљева којима су се руководили његови главни протагонисти. Актуелни детант је често квалификован као „мир само за богате“, као „ограничени детант“ или „европски детант“. Домаћин самита и председавајући Покрета несврстаности, алжирски председник Хуари Бумедијен, врло је експлицитно изразио реакцију већине несврстаних земаља по том питању: „Две суперсиле се приближавају, али не сме им се дозволити да кроз међусобне аранжмане управљају целим светом“. Као и већина учесника конференције, и Бумедијен је преговоре и споразуме САД-а и СССР-а поредио са преговорима савезничких сила крајем Другог светског рата око успостављања новог светског поретка. Упозорио је две суперсиле „да не доносе одлуке без консултовања ‘света у развоју’ и да не деле свет на крају Хладног рата као у време Јалте“. Инсистирао је на бољем организовању несврстаних земаља и њиховој ефикаснијој заједничкој акцији у Уједињеним нацијама и у широј сфери међународних односа – „како свет не би више почивао само на две ноге, већ на више ногу“. Туниски лидер Хабиб Бургиба је подржао Бумедијена, напомињући да „Трећи свет одбацује перспективу једне нове Јалте“ и да несврстане земље неће дозволити да им неко са стране, мимо њихове воље „кроји судбину“. Тито и Индира Ганди су акценат стављали на тезу коју су стално понављали на свим скуповима „да је мир недељив“ и да „Европа не може бити острво спокојства и благостања у мору светске нестабилности и немаштине“, односно да се кризна жаришта у најкраћем року могу пренети са појединих региона на остатак света.¹⁰

Практично, сви учесници у генералној дебати су се сложили да се преговарачки процес мора проширити на све инволвиране актере, на све континенте и на све спорне проблеме који угрожавају међународни мир и безбедност. Самим тим, дилема у вези са опадањем значаја политике несврстаности у условима детанта, која је у разним формама пренаглашавана код појединих несврстаних зе-

10 ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Политичког комитета.

маља,¹¹ изгубила је свој смисао и на најбољи начин је дефинитивно разрешена.¹² У Политичкој декларацији формулисан је врло експлицитан став несврстаних према актуелним процесима у међународној заједници: „Све док буду беснели колонијални ратови и апартхејд, империјалистичке агресије, страна доминација и окупација и политика силе, економска експлоатација и пљачка, мир ће бити ограничен у свом начелу и у свом домету. У свету у коме поред мањине богатих земаља постоји већина сиромашних земаља, било би опасно још појачати ову поделу ограничавањем мира на зоне света у којима влада просперитет, док би остатак човечанства био и даље осуђен на несигурност и закон јачег. Мир је недељив, он се не може свести на просто померање конфронтације из једне области у другу, нити се помирити са сталним постојањем затегнутости која се другде настоји уклонити. Попуштање затегнутости било би несигурно ако не би водило рачуна о интересима других земаља“.¹³

Иначе, на Алжирској конференцији је много више него на свим ранијим конференцијама несврстаних форсирана теза да супротстављање блоковима и тежња за превазилажењем блоковске поделе представљају само једну од компоненти политике несврставања. С обзиром на то да остале компоненте (као што је, на пример: искорењивање свих видова доминације, расизма и апартхејда, борба за уклањање остатака колонијализма и неоколонијализма, борба за успостављање новог међународног економског поретка, опште разоружање, мир и безбедност у свим деловима света) нису изгубиле ништа од своје актуелности – учесници Алжирског самита су про-

11 Ту су посебно предњачиле, раније врло утицајне и активне, чланице групе несврстаних: Либија, Бурма, Индонезија, Малезија и Сингапур. (АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата). Најексплицитији је био либијски лидер, Моамер Гадафи: „После више година постојања Покрета несврстаних, ми смо на несрећу претрпели поразе. Не смемо се заваравати, нити треба да говоримо, да је наш марш у несврстаност здрав и окруњен успехом; то су паролe достојне извесне штампе. У ствари, несврставање је у правом смислу речи поражено, и нашем властитом вољом, и већим силама, које су изнад наше воље... Ако нам је душа слободна, онда можемо узети оружје да се бранимо од сваке агресије. Али, ако је душа заробљена, рука ће дрхтати и оружје ће пасти“.
(*Međunarodna politika*, br. 564, 20).

12 ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Политичког комитета.

13 „Politička deklaracija Konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, Alžir, 5–10. septembar 1973. godine“, *Skupovi nesvrstanih zemalja*, 193.

цењивали да ће улога Покрета несврстаности убудуће само још више добијати на значају и бити све присутнија у склопу ширих мировних иницијатива у сфери међународних односа.¹⁴

Иако је на Алжирској конференцији позитивно оцењен напредак у преговорима у Европи око решавања проблема наслеђених из Другог светског рата и процес попуштања затегнутости у односима између блокова – поново су потврђени ставови ранијих конференција у односу на блокове, наглашен антиблоковски став несврстаних и њихова трајна опредељеност за обезбеђивање услова за превазилажење блоковске поделе света. Међутим, на конференцији се у врло оштрој форми актуелизовала још једна озбиљна *дилема у вези са генералном стратегијом несврстаних према блоковима: да ли оба блока подједнако представљају неку врсту антипода несврстаности и потенцијалне противнике несврстаних земаља или је један од њих заправо „природни ослонац” несврстаних, а други представља њиховог опасног непријатеља*. Ова дилема се, углавном, сводила на сукоб две међусобно непомирљиве концепције чија је садржина била изразито идеолошки обојена: концепцију „једнаког одстојања“ од блокова (теорију о „два империјализма”) и концепцију о „природном савезништву“ несврстаних земаља са земљама чланицама Варшавског уговора.¹⁵

Прву концепцију пропагирао је либијски председник Моамер Гадафи. Он је изједначавао суштину понашања СССР-а и САД-а на међународном плану, аргуменујући то чињеницом „да њихов положај захтева да се успостави такмичење и да се траже зоне утицаја и превласти, зоне погодне за стварање фронтова којима би се штирили једни од других“. Самим тим, по Гадафију, „Совјетски Савез, као велика сила, би био глуп кад не би тражио зоне утицаја за борбу против Сједињених Држава. Он је принуђен да постане империјалистичка сила, као и САД, јер то намећу прилике“. Стога „несврстане земље

14 ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља; АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Политичког комитета.

15 Исто.

треба да устану против поделе света између империјализма и колонијализма Запада и империјализма и колонијализма Истока¹⁶.

Оштро оспоравајући ово становиште, премијер Кастро је указао на помоћ СССР-а колонијалним народима и народима који су били угрожени страном агресијом. Поставио је питање: „како се СССР може назвати империјалистичком силом? Где су његова монополистичка предузећа? Где је његово учешће у мултинационалним компанијама? Какву индустрију, које руднике, која налазишта нафте он поседује у неразвијеном свету?“ Кастро је с усхићењем истицао да без „славне, херојске и изузетне услуге које је совјетски народ пружио ствари читавог човечанства“ не би било могуће ни „рушење џиновског система колонијалне доминације“ ни „ослобађање десетина и десетина народа раније директно подчињених колонијалистичким земљама“. Без „славне октобарске револуције“ не би био могуће ни „нестанак капитализма на великим просторима света“ ни „појава снага које заустављају незаситу грамзивост и агресивни дух империјализма“. Стога је енергично изражавао подршку становишту о потреби успостављања „најтешњег савезништва свих прогресивних снага“, односно тези о „природном савезништву“ несврстаних и источноевропских земаља.¹⁷

Слично становиште је изложио алжирски председник Бумедијен још на Припремном састанку, нагласивши „да би било погрешно да се изједначи империјализам, који је наш традиционални непријатељ, са социјалистичким светом, који је и поред померања у својој политици, увек био објективни савезник земаља трећег света“.¹⁸ Овакву концепцију је заступала мања група несврстаних земаља. Она је имплицирала преусмеравање Покрета и политику која би водила његовом приближавању и утапању у Источни блок. Несврстане земље које су заговарале овакав прилаз блоковима су стављале знак једнакости између Варшавског пакта и социјализма и између НАТО-а и империјализма. Из тога је произилазио закључак да је први блок савезник несврстаних земаља, а западни блок њихов непријатељ.¹⁹

16 Исто; *Међународна политика*, бр. 564, 20; АЈ, КПР, I-4-a/15, Generalna debata. Govor predsednika Libije Moamera Gadafija; Buran dijalog Gadafi-Kastro (*Politika*, 8. septembar 1973).

17 *Међународна политика*, бр. 564, 22.

18 Исто; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Министарског састанка, 2. септембар 1973.

19 ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља; АЈ, КПР, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПР, I-4-a/15, Прелиминарни осврт на реаговања на Четврту конференцију

Обе концепције уносиле су идеолошку конфронтацију у Покрет, с обзиром на различитост друштвених, политичких и економских система несврстаних земаља. Ипак, на Алжирској конференцији превладао је став, зацртан и на свим претходним скуповима, да према сваком блоку и према великим силама, несврстане земље морају заузети посебне ставове у зависности од конкретних поступака тих сила и блокова у појединачним ситуацијама, као и у зависности од њиховог односа према одређеним међународним проблемима. На томе је посебно инсистирао председник Тито, који је наступајући још на самом почетку самита, у генералној дебати, напоменуо да треба рашчистити са „једном заблудом која се, с времена на вријеме, појављује у штампи и у коментарима уопће“ око будућег курса који ће трасирати Алжирска конференција – „да ли ће тај курс бити прозападни или происточни. Таква нагађања су сасвим сувишна, јер ми се нисмо овдје састали да бисмо подржавали блокове, већ да бисмо јасно прецизирали и ускладили своје ставове о најважнијим питањима која данас забрињавају свијет. А онда ће се видјети у чему се наши ставови разилазе, а у чему се поклапају с једном или другом страном“.²⁰ Судаћи по садржају завршних докумената, Тито и поједини његови истомишљеници су успели да убеду већину учесника самита у Алжиру да би везивање за Источни блок водило суноврату Покрета несврстаности и његовом нестанку са светске политичке сцене. Ипак, касније се показало да је у Алжиру добијена само једна битка у том склопу, а да је дефинитивно разрешење овог питања одложено за касније, за самит чији ће домаћин бити управо Куба – земља која је била најватренији заговорник идеје о „природном савезништву“ са Источним блоком.

Једна од главних дилема, која је давала тон припремама за Алжирску конференцију а потом и самом самиту, тицала се општих критеријума за чланство у Покрету несврстаности. Она се сводила на питање: *да ли је у новим условима у којима делује Покрет несврстаности и даље нужно стриктно се придржавати изворних, раније усвојених критеријума несврстаности или би требало ићи на њихово*

несврстаних земаља; *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961–1974*, 191–199; *Jugoslovenski pregled*, septembar 1973, br. 9, (Beograd, 1974), 45–52.

20 *Spoljnopolitička dokumentacija*, br. 4, 1973, 274–279; *Borba*, 7. septembar 1973.

редефинисање и убудуће се оријентисати на једну еластичнију опцију која би омогућила прогресивно ширење Покрета и самим тим његову већу продорност и утицају сфери међународних односа; да ли више форсирати квалитет или квантитет; да ли је важнија ширина покрета или његова „револуционарна садржина“.

Ово питање се сукцесивно и у све оштријој форми преносило са самита на самит и никако није могло бити до краја разрешено јер се већина несврстаних земаља ту руководила искључиво сопственим ужим националним интересима и конкретним стањем односа које је у датом моменту имала са државом или покретом о чијем пријему се водила расправа.

Овакав шаблон је и довео до тога да је током припрема за самит у Алжиру и на самом самиту дошло до озбиљне поларизације гледишта, па и несугласица, у склопу расправе око представљања Камбоџе (после државног удара у тој земљи),²¹ око укључивања Пакистана у Покрет несврстаности (чему се енергично супротстављала Индија) и око учешћа Привремене револуционарне владе Јужног Вијетнама (чему су се супротстављали представници Индонезије, Малезије и Лаоса, који су касније, незадовољни ставом већине несврстаних земаља, демонстративно напустили Припремни састанак у Џорџтауну). Несугласност ставова је дошла до изражаја, додуше у блажој форми, и око учешћа Малте на Алжирској конференцији.²²

21 Још марта 1970, у склопу америчког војног ангажовања у Вијетнаму и југоисточној Азији, насилно је уклоњен са власти принц Нородом Сиханук и успостављен проамерички режим Лона Нола. И принц Сиханук и Лон Нолинсистирали супосле тога да њихова делегација буде заступљена на скуповима несврстаних. Иако су у организовању и реализацији овог удара неоспорно важну улогу одиграли САД и јужновијетнамске власти, међу несврстаним земаљама није постојало јединство по питању признања легитимитета и легалитета новог камбоџанског лидера – генерала Лона Нола. Сама чињеница да су га Американци подржавали, а Кинези били на страни свргнутог председника Нородома Сиханука (док су се Совјети држали уздржано и нису прекинули дипломатске односе са режимом Лона Нола) знатно је утицала на нејединствен став несврстаних земаља око ових бурних догађаја. На самиту у Лусаки већина учесника је испољила спремност да изађе у сусрет принцу Сихануку. Али, пошто о томе није постигнута општа сагласност, одлучено је да на том самиту нико не заузме место представника Камбоџе – ни Лон Нол, ни Нородом Сиханук. *Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu. 1970.* (Beograd, 1971), 11, 24–25.

22 ДАМСПРС, 1972, Р, Ф-172, 429 008, Извештај о Министарској конференцији несврстаних земаља, Џорџтаун, 8–11. август 1972. године; ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља.

Исход свих ових несугласица и конкретна решења која су у вези с њима била усвајана, разликовали су се од случаја до случаја. Показало се да ту нису били одлучујући изворни критеријуми за пријем чланица у Покрет несврстаности нити прокламована начела несврстане политике, него степен анимозитета и нетрпељивости појединих група несврстаних земаља према појединим кандидатима који су желели да буду примљени у чланство Покрета.

Предлог групе несврстаних земаља (међу којима су били и Југославија и Алжир) да се омогући учешће Пакистана на самиту, јер се радило о земљи која је у пракси спроводила политику несврстаности, упркос свом чланству у CENTO пакту (Central Treaty Organization)²³ – одбачен је током припрема за Алжирску конференцију, уз ограду да се тиме дефинитивно не прејудуцира коначна одлука која ће бити накнадно донета на том самиту. Међутим, упркос великом утицају Алжира као земље домаћина на курс и тон дебате, Индија је успела да спречи пријем у Покрет свог традиционалног непријатеља, наравно уз подршку великог броја земаља које су такође инсистирале на стриктној примени изворних критеријума несврстаности, који не дозвољавају могућност да чланица једног војног савеза који је везан за НАТО може бити истовремено и чланица Покрета несврстаности.²⁴

Додуше, оваква принципијелност није испољена и када је расправљано о учешћу Малте на Алжирској конференцији. Наиме, на територији Малте налазила се војна база Велике Британије и из-

23 Полазило се од тога да је Пакистан у духу свог настојања да води ванблоковску политику већ напустио SEATO пакт (South East Asia Treaty Organization), а да је иначе потпуно неактиван у CENTO пакту, што се показало и током Пакистанско-индијског рата, у коме тај регионални пакт није имао никакву улогу. Тито је стално истицао своје становиште – да снага несврстаних лежи у њиховој бројности и да несврстане земље могу остварити своје спољнополитичке циљеве једино уколико обезбеде подршку што шире светске јавности. Југословенски председник је сматрао да група несврстаних земаља може да прерасте у значајан међународни фактор само уколико у себи обједини највећи део географског простора и наметне се као репрезентативан представник свих земаља у развоју. У том контексту, посебан значај придаван је управо државама попут Пакистана, које су испољавале спремност да се у ближој будућности одрекну раније склопљених блоковских аранжмана и успоставе тесну сарадњу са несврстанима. (ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља).

24 АЈ, КПР, I-4-а/15, Оцене и резултати Конференције; ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља.

весне несврстане земље су сматрале да се стога Малта не може при-
мити у Покрет. Ипак, ово питање, а самим тим на изванредан начин и
дилема о даљој прихватљивости критеријума несврстаности, реше-
но је уз пуну сагласност земаља учесница (одређене резерве имали
су једино Алжир и Танзанија). Указано је на то да се критеријуми не-
сврстаности не смеју мењати, јер они изражавају суштину полити-
ке несврставања, али да се мора прибећи њиховом еластичнијем ту-
мачењу, које подразумева максимално упознавање са ситуацијом у
земљи која је заинтересована за учешће у Покрету.²⁵ Сходно томе је
Малта, уз обавезу да неће обновити уговор са Великом Британијом
који истиче 1979. године, била примљена као пуноправни учесник
самита у Алжиру.²⁶

С обзиром на доминантан утицај принца Нородома Сихану-
куа у Камбоџи, а маргиналан значај владе Лона Нола (Сиханукове
снаге су практично контролисале целу територију Камбоџе и стигле
надомак саме метрополе Пном Пена, док је делокруг делатности Но-
лове владе сведен на малу територију унутар и око тог града) – не-
сврстани су, ипак, уз мање резерве појединих чланица Покрета, по-
стигли сагласност да камбоџански принц представља своју земљу на
самиту у Алжиру (упркос резервама које су исказали Сингапур, Не-
пал, Бурма и Индија, указујући на деликатност „двојног представ-
ништва Камбоџе“, јер је у УН-у Камбоџу представљао представник
режима Лона Нола).²⁷

Међутим, одлука већине несврстаних земаља да статус пуно-
правног учесника на самиту стекне и Привремена револуционарна
влада Јужног Вијетнама наишла је на изузетно оштро противљење

25 За пријем Малте је посебно била заинтересована Југославија, будући да се радило о једној европској држави, која би својим чланством бар донекле појачала процентуалну заступљеност европских несврстаних држава у тој ванблоковској асоцијацији. До тада су од европских држава биле заступљене само Југославија и Кипар, због чега су учесници скупова несврстаних све више користили израз „Трећи свет“, уместо Покрет несврстаности, или потенцирали регионалну – „триконтиненталну димензију“ Покрета, карактеришући га као „афро-азијски и латино-амерички савез“. Реафирмација регионалне, а игнорисање универзалне димензије, водила је маргинализацији Југославије у Покрету несврстаности и опадању значаја њене улоге у широј сфери међународних односа. Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi*.

26 ДАМСПРС, 1973, Р ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља.

27 АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Политичког комитета; *Spoljnopolitička dokumentacija*, 1973, бр. 4.

Индонезије, Малезије, Лаоса, Сингапура, Непала, Заира, Централно-афричке Републике, Либериие, Руанде и Лесота. Прве три државе не само што су због „надгласавања“ својевремено напустиле Припремни састанак у Џорџтауну него су касније, на самиту у Алжиру, покренуле полемику око кршења устаљене процедуре одлучивања у Покрету несврстаности и одустајања од начела „консензуса“, као базног принципа на коме се заснива демократичност усаглашавања одлука у кругу несврстаних.²⁸

Кључна дилема у склопу настојања да се Покрет у савременим условима оспособи за ефикаснији и организованији наступ у сфери међународних односа ипак се тицала модалитета процеса институционализације сарадње несврстаних земаља. Раније присутна дилема „за и против институционализације“ била је превазиђена и то питање није се више постављало с обзиром на то да су се у међувремену у пракси већ усталили одређени механизми заједничког и координисаног деловања (Припремни комитет, министарске конференције, посебна овлашћења земље-домаћина последњег самита). У том смислу на Алжирској конференцији је дефинитивно окончана полемика о сврсисходности и оправданости формирања сталних тела несврстаних. По први пут потпуно су игнорисане оптужбе западних сила (посебно САД-а) да несврстани желе да формирају „трећи блок“ и то управо у моменту када долази до попуштања затегнутости између Источног и Западног блока.

Међутим, упркос општој сагласности о потреби стварања конкретних институционалних механизма сарадње несврстаних, актуелизује се *дилема око тога какву би физиономију и компетенције требало да имају ти механизми; да ли ићи на стварање чвршће организационе форме и „круту институционализацију“ или примат дати „флексибилнијим и еластичнијим“ облицима сарадње.*

Најгласнији заговорник прве опције био је Алжир, кога је подржавала мања група несврстаних земаља. Решење су видели у формирању сталног секретаријата, који би имао само седам чланова, а чије би седиште било у Алжиру (у престоници земље домаћина последњег самита) и који би синхронизовао своје активности са

28 ДАМСПРС, 1973, Р, ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља.

земљом координатором (Алжиром). Акценат је био на укидању ранијег Припремног (Сталног) комитета у Њујорку, задржавању институције координатора (земље домаћина), формирању сталног комитета са седиштем у Алжиру и одржавања састанака министара иностраних послова само једном између два самита (пре Алжирске конференције ти састанци су били чешћи и неопходни због решења читавог низа процедуралних и политичких питања која би отежала и блокирала рад самог самита). Овакав предлог изложио је Алжир у свом нацрту резолуције о институционализацији, који је представљао радну основу за усвајање коначног текста те резолуције.²⁹

Алжирски предлог је негативно примљен код већине учесника самита. С југословенске стране окарактерисан је као „покушај Алжира да себи обезбеди доминантну улогу у координацији и усмеравању активности несврстаних земаља“ и „преузимању водеће улоге у Покрету несврстаности“.³⁰ Далеко већу подршку учесника самита добило је решење за које се упорно залагала Југославија, а чију окосницу је чинило настојање да се у оквиру једног извршног координационог тела обезбеди што шире учешће и утицај свих заинтересованих несврстаних земаља, а сузе компетенције највишег руководства (председника и земље координатора). На тај начин би се, у великој мери, изједначио статус између чланица тог тела и оних несврстаних држава које нису биле директно у њему заступљене (и „нечланице“ би имале право да покрећу иницијативе за сазивање састанака координационог тела и равноправно са изабраним чланицама учествују у дискусији на тим састанцима).³¹

29 ДАМСПРС, 1972, Р, Ф-172, 429 008, Извештај о Министарској конференцији несврстаних земаља, Џорџтаун, 8-11. август 1972. године; ДАМСПРС, 1973, Р, ф-135, 438 085, Информација о Четвртој конференцији несврстаних земаља.

30 ДАМСПРС, 1973, Р, ф-135, 46 980, Стање међу несврстаним земаљама и актуелне тенденције у политици несврстаности; Исто, 438085, Алжирска конференција, Питање организованијег наступа несврстаних земаља у међународним односима.

31 Залажући се за ово решење, Тито је током генералне дебате напоменуо: „Да би се координација заједничке активности олакшала земљи-домаћину, сматрамо да би било корисно основати једно или више тијела, или радних група за консултације, који би осигурали континуитет дјеловања несврстаних земаља, наравно, уз учешће и сарадњу свих. То значи да тежимо, не крутој организацији, већ једној ефикасној координацији и заједничком договарању о акцијама ради остварења одређених циљева. Свакако, сви облици сарадње морају почи-

Будући да су обе стране показале поприличну дозу непопустљивости, уследио је дуг и мукотрпан процес усаглашавања и договарања око проналажења компромисне формуле. Она се сводила на привремено решење, које би се примењивало у периоду до следећег самита. Дакле, оно није било коначно, већ је предвиђало наставак дебате у оквиру Покрета несврстаности и формулисање нових предлога по овом питању. Одлучено је да се укине Припремни (Стални) комитет и, на основу праксе његовог дотадашњег деловања, формира координациони биро, колективно извршно тело, које би чинили председник (из земље домаћина последњег самита) и четрнаест потпредседника. Задатак Координационог бироа је био да припрема следећи самит несврстаних, да координише активност несврстаних, да обезбеди континуитет њиховог деловања и да обезбеди услове за одржавање министарских конференција и других састанака несврстаних на разним местима и на различитим нивоима у периоду између два самита (у седишту УН-а у Њујорку или ван светске организације – мада се из практичних разлога подразумевало да ће се чешће примењивати ова друга опција, дакле састанци на нивоу сталних представника или министара несврстаних у Њујорку).³²

Формирањем Координационог бироа, Покрет несврстаности је први пут у својој историји добио неку врсту извршног органа, који додуше није имао право да доноси одлуке, али који је потенцијално био у прилици да обезбеди ефикасну и координисану заједничку акцију. С обзиром на своје организационо устројство, конципирано у духу настојања да се омогући што шири утицај „нечланица” тог тела, Координациони биро је представљао јединствену варијанту институционализације сарадње држава и организациону форму каква није била до тада заступљена ни у једној међународној организацији или покрету. Стварањем таквог тела, Покрет несврстаности је – како су то оцењивали поједини западни медији – „добио зубе” и обезбедио „снажне адуте” за јачање своје улоге и продорности у сфери међународних односа.³³ Сада су несврстане земље биле функци-

вати на пуној добровољности и бити отворени свакој земљи”. *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961–1974*, 240–241.

32 АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПП, I-4-a/15, Рад Политичког комитета; ДАМСПРС, 1972, Р, Ф-172, 438 758, Информација о Алжирској конференцији.

33 ДАМСПРС, 1972, Р, Ф-172, 438 085, Прелиминарни осврт на реаговања на Четврту конференцију на врху несврстаних земаља; АЈ, КПП, I-4-a/15, Писање стране штампе о Четвртој конференцији несврстаних земаља у Алжиру.

онално оспособљене да у пракси ефикасно спроводе одлуке самита, које су се раније сводиле само на списак лепих жеља и „мртво слово на папиру”. Поред тога, ојачана им је и способност да заједно, организовано и енергично реагују на изненадне обрте у међународној заједници и на отварање кризних жаришта која би директно угрожавала њихову безбедност.

Иако је формирање Координационог бироа, неоспорно, отворило једну нову фазу у развоју политике и Покрета несврстаности, сама дебата и поларизација гледишта у вези са овим питањем указивале су на све отвореније *актуелизовање и једне негативне тенденције, а то су биле аспирације појединих земаља да преузму лидерство у том покрету*. У конкретном случају, радило се настојању Алжира да злоупотреби функцију земље домаћина самита и обезбеди себи неке компетенције које су биле у директној колизији са основним полазиштима несврстаних о принципима на којима би требало да се заснива сарадња унутар Покрета.

Иако алжирски председник Бумедијен није успео да у потпуности реализује ово своје настојање кроз формирање једног ужег, затвореног извршног тела (Координационог бироа), чији би он био председник, а које би своју делатност усклађивало са акцијом координатора несврстаних (Алжиром), ипак је допринео усвајању једног хибридног, компромисног решења, које је и даље у себи садржало елементе који су обезбеђивали преобладавну улогу председника Координационог бироа у погледу коначне одлуке око сазивања састанака и дневног реда овог тела. Одмах после алжирског самита показало се да то може водити самовољи председника и његовој опструкцији иницијатива појединих несврстаних земаља око хитног реаговања у вези са заоштравањем криза у појединим деловима света (државни удар у Чилеу, кипарска криза, арапско-израелски рат).³⁴

34 Већ на првом састанку Координационог бироа, током наредне године, Југославија и још неке чланице тог тела оптуживале су Бумедијена због пасивности бироа у односу на бурна збивања у међународној заједници. Стога су захтевале да се прецизно разраде механизми координисања наступа несврстаних земаља, мимо већ оног постојећег, који је примат давао домаћину последњег самита. (ДАМСПРС, 1974, стр. пов, ф-2, 135, Координација активности несврстаних земаља; ДАМСПРС, 1974, Р, ф-173, 413 011, 412 868 и 413 749, Министарски

С југословенске стране је преовладавао утисак да је алжирски председник своје настојање да себи обезбеди лидерство у Покрету покушао да оствари маргинализујући улогу и значај свог главног конкурента – Тита, и игноришући комплетну југословенску делегацију. На Седници Председништва СФРЈ, по повратку из Алжира, Тито је детаљно о томе говорио. Напоменуо је да се са алжирске стране током целе конференције „ишло на приватизацију, да би све даљње припреме за (наредну) Пету конференцију – Алжир имао у својим рукама“. Не кријући свој револт, Тито се осврнуо на неколико епизода које су саме по себи најбоље говориле о игноришућем ставу домаћина према њему лично. Ту је, по Титу, предњачио управо Бумедијен – „када сам му ја дао предлог да председава, није ни једном рјечју захвалио, није споменуо Југославију, наима, да се она борила за ослобођење Алжира, иако је она заправо извукла цео терет, дебљи крај. То није било фер. Осим тога, морам рећи да министар спољних послова, Бутефлика, није дошао ни близу мене. Он је пролазио крај мене, али није дошао. Алжирци су хтели да минимизују нашу улогу. Такав је, барем, мој утисак – да су хтели минимизирати нашу улогу по питању организације, не само сада, него уопште“. Иако је Тито био први говорник на генералној дебати и отворио прву радну седницу самита у Алжиру, напоменуо је да су домаћини и с тим у вези имали сасвим друге планове. Они су заправо радили на томе „да Индира Ганди буде први говорник“, али је „Индира дошла поред мене и Бумедијена и рекла да ја треба први да говорим. Толико је fino и поштено поступила“. Што се, пак, тиче Алжираца, Тито је проценио да је ова епизода „доказ неких њихових маневара“, али да је добро што нису остварили своју идеју у вези са формирањем сталног секретаријата у коме би они водили главну реч, већ је командна позиција председника Координационог бироа (иако значајна), ипак ограничена активношћу 14 потпредседника, међу којима је био и Тито – „то је добро, тако ћемо будно пратити шта се ради. Имаћемо право да ургирамо ако нешто не буде у реду“.³⁵

састанак Координационог бироа, Алжир, 19–21. март 1974; Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 93, 155–156).

35 АЈ, Председништво СФРЈ, 803, ф-9, Стенографске белешке са XXIII седнице Председништва СФРЈ, одржане 21. септембра 1973. године у 11. часова на Брионима.

С обзиром да се ситуација на Блиском истоку, услед израелског непоштовања резолуција Уједињених нација и мировних иницијатива, и даље погоршавала и наговештавала нови израелско-арапски рат, на алжирском самиту актуелизовала се и дилема о конципирању конкретних мера које би требало да предузму несврстане земље. Постављало се питање да ли је сврсисходно и даље инсистирати на решавању овог проблема у складу са раније усвојеним резолуцијама Уједињених нација (које су остале само „мртво слово на папиру“) или је нужно радикализовати став у вези са модалитетима решавања овог питања и појачати дипломатски, политички, економски и војни притисак чланица Покрета на Израел и његовог заштитника – САД.

Већина учесника Конференције у Алжиру је, судећи по усвојеним одлукама и тексту Политичке декларације и Резолуције о Блиском истоку, акценат ипак ставила на ову другу знатно оштрију и радикалнију опцију. Наиме, поред до тада форсираног захтева (формулисаног у Резолуцији УН 242) о хитном и безусловном повлачењу Израела са свих арапских територија окупираних јуна 1967, сада се у Политичкој декларацији самита инсистира на максималистичком захтеву из програма Палестинске ослободилачке организације (Palestine Liberation Organization, PLO) – на праву палестинског народа на „повратак у своју домовину“ (враћање на подручје државе Израел) и, потом, на пуном остварењу „права на самоопредељење“.³⁶ На свим ранијим скуповима несврстаних се полазило од реалног односа снага на Блиском истоку и инсистирало на захтеву за стварањем палестинске државне јединице на подручјима која би у скорој будућности могла бити ослобођена од израелске окупације – Западна обала Јордана (Цисјорданија) и део појаса Газе. Додуше, увек је истицано да реализација тог захтева не прејудуцира реализацију крајњег и дугорочног циља ПЛО – повратак палестинских Арапа у домовину (Израел) и формирање (на том простору) своје државе.³⁷ Будући да тај крајњи циљ Палестинаца није био реалан у моменту тоталне војне супериорности Израела и да је у потпуности негирао суверенитет и опстанак Израела, он до самита у

36 „Politička deklaracija; Rezolucija o situaciji na Srednjem istoku i palestinskom problem“, *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961–1974*, 194, 221–222; АЈ, КПП, I–4–a/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПП, I–4–a/15, Рад Политичког комитета; ДАМСПРС, 1972, Р. Ф-172, 438 758, Информација о Алжирској конференцији.

37 *Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu*, 1974, 61, 131–133.

Алжиру није уопште био тема озбиљније елаборације несврстаних.³⁸ Сасвим супротно, несврстане земље су полазиле од става да се мора признати право Израелцима на суверену државу ако се жели постићи некакво општеприхватљиво решење за излазак из блискоисточне кризе. Стварање палестинске државе на делу или целом простору Израела у актуелном моменту поклапало се радикалним ставовима најекстремнијих арапских кругова, а косило се са свим дотадашњим мировним иницијативама Уједињених нација и несврстаних земаља. Тако нешто водило је само даљем заоштравању и иначе експлозивне ситуације на Блиском истоку.³⁹

Заоштравање става према Израелу дошло је до изражаја и у посебној резолуцији о Блиском истоку. Наиме, у тој резолуцији је као „конструктиван корак“ оцењен поступак појединих држава које су прекинуле дипломатске односе са владом у Тел Авиву и позване су све несврстане земље да следе такву политику и „бојкотују Израел на дипломатском, економском, војном и културном пољу, као и у области поморског и ваздушног саобраћаја“. Од свих земаља се захтевала и строга примена Женевске конвенције о заштити цивилног

38 Прилаз несврстаних блискоисточној кризи био је до тада резултат уважавања тренутног стања и односа снага на том простору. Неповољна ситуација са којом су се суочавале арапске земље представљала је последицу збивања која су се одиграла још четврт века раније, током првих послератних година (1947–1949). Наиме, она је, заправо, узрокована одбијањем арапских земаља да уваже одлуку Генералне скупштине УН-а, од 29. новембра 1947. да се на простору Палестине створе две државе (арапска и јеврејска) повезане економском унијом. Арапи тада нису били спремни да признају Јеврејима право на сопствену државу. Када су је Јевреји ипак прогласили, маја 1948, долази до првог арапско-израелског рата. У њему ратна срећа није баш била наклоњена Арапима. Наиме, сукоб надмоћних удружених војних снага арапских земаља – Египта, Либана, Јордана и Сирије, са импровизованим јеврејским оружаним формацијама завршио се тоталним дебаклом ових првих. После тога уследила су још два арапско-израелска рата (1956. и 1967) са истим исходом. Самим тим, у постојећој ситуацији, идеал несврстаних је био да макар привремено обезбеде услове за стварање некакве „окрњене“ палестинске државе на простору који је после 1967. контролисао Израел и који је био ван граница Израела успостављених после рата 1948/49, а које и нису више довођене у питање од стране било ког значајнијег утицајног међународног фактора после катастрофалног арапског пораза у рату 1967. То што је остало од Палестине после рата 1948. (што Израелци тада нису освојили) било је подручје Цисјорданије и појас Газе, који су Израелци од 1967. држали под својом контролом. Dragan Bogetić, Aleksandar Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 11–19.

39 Leo Mates, *Počelo je u Beogradu, Dvadeset godina nesvrstanosti*, (Zagreb: Globus 1982).

становништва и безусловна спремност да „ускрате Израелцима емигрирање на окупиране територије”.⁴⁰

Поједине несврстане земље, међу којима је била и Југославија, на крају су гласале за Политичку декларацију и Резолуцију о Блиском истоку, али су током дебате у Политичком комитету изнеле и одређене резерве с тим у вези. Тито је сматрао да је „резолуција максималистичка“ и да су у њој заузети „оштри ставови“. Стога је, током дебате у Политичком комитету, стално указивао на то „да не треба игнорисати Уједињене нације“ и да Југославија „и даље подржава усвојене резолуције Савета безбедности и Генералне скупштине УН“. Југословенски председник је по повратку из Алжира изнео своје уверење да је Египат „нашао заједнички језик са радикалним Арапима, који су дали приоритет Палестинском питању“. Сматрао је да та радикализација политике несврстаних према кризи на Блиском истоку представља „одраз повећеног огорчења многих несврстаних земаља ставом САД“.⁴¹

Међутим, већ наредног месеца (октобра 1973), после успешне акције удружених египатских и сиријских оружаних снага против Израела, показало се да су у Каиру и Дамаску у време алжирског самита већ увелико биле завршене припреме за акцију, чији ће коначан ефекат знатно премашити домашај свих одлука и резолуција несврстаних земаља. Супротно доктрини несврстаности – рат се показао као једино делотворно средство против неумољивости Израела да се повуче са окупираних арапских територија.

Извори и литература

Необјављени извори

- Архив Југославије: 837, Кабинет Председника Републике (КПР); 507, Централни комитет Савеза комуниста Југославије (ЦК СКЈ); 803, Председништво СФРЈ.
- Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС): Политичка архива (ПА), Југославија, 1971–1973; Стр. пов, 1971–1973.

40 „Rezoluciji o situaciji na Srednjem istoku i palestinskom problem“, *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961–1974*, 221–222; АЈ, КПР, I–4–а/15, Рад Конференције и генерална дебата; АЈ, КПР, I–4–а/15, Рад Политичког комитета; ДАМСПРС, 1972, Р, Ф-172, 438 758, Информација о Алжирској конференцији.

41 АЈ, КПР, I–4–а/15, Извештај делегације СФРЈ о резултатима Конференције.

Литература

- Badurina, Borislav. *Alžirska konferencija*. Beograd: Rad, 1975.
- Bilandžić, Vladimir, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović. *From Helsinki to Belgrade*, Bonn: University Press, 2012.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2015.
- Bogetić, Olivera, Bogetić Dragan. *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*. Beograd: Export-press, 1981.
- Bogetić, Dragan. „Jugoslovensko-američke nesuglasice oko koncepta novog međunarodnog ekonomskog poretka“. *Istorija XX veka* 1, 2014, 165–180.
- Bogetić, Dragan. „Nesvrstanost i novi međunarodni ekonomski poredak“. *Marksistička misao* 1, 1979, 159–176.
- Čehulić Vukadinović, Lidija. *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura, 2010.
- Mates, Leo. *Počelo je u Beogradu, Dvadeset godina nesvrstanosti*. Zagreb: Globus, 1982.
- Moćnik, Josip. *United States-Yugoslav relations, 1961–80: The Twilight of Tito's era and the Role of Ambassadorial Diplomacy in the Making of America's Yugoslav Policy*. Ohio: Bowling Green, 2008.
- Nikoliš, Dušan. *SAD. Strategija dominacije*. Beograd: Radnička štampa, 1985.
- Petković, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- *Skupovi nesvrstanih zemalja 1961–1974*. Beograd, Međunarodna politika, 1974.
- *Spoljnopolitička dokumentacija 1973*, br. 4. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1973.
- Tadić, Bojana. *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1976.
- Vukadinović, Radovan. *Evropska sigurnost i suradnja*. Zagreb, Globus, 1976.

Summary

Dragan Bogetić

Characteristics and Dilemmas of the Summit of Non-Aligned Countries in Algeria in 1973

Abstract: This paper analyses the specific elements of the Conference of the Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement in Algeria, which made it unique and different in relation to all the summit conferences held until then. At this conference, the process of creating institutional mechanisms for the co-operation among the non-aligned countries was finally completed and the dilemma over the criteria for admission to the Non-Aligned Movement was resolved. The decision to launch an initiative in the UN to establish a new international economic order and the support of the participants of the Conference to the oil exporting countries to use this energy as a weapon in confrontation with industrially developed Western countries - was a lead up to a dangerous escalation of the North-South confrontation and a serious escalation of an energy, and then general monetary and economic crisis.

Key words: non-alignment, institutionalization, Tito, Boumédiène, Algeria, blocs, oil, economic cooperation, radicalism, Coordination Bureau, Permanent Secretariat, North-South

The Fourth Conference of the Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, held in Algeria in September 1973, was in many ways different from all other summit conferences held until then. Namely, no previous conference of non-aligned countries was so long and extensively prepared (there were three preparatory meetings). Beside that, it was the most massive meeting at the top of a movement or international organization recorded in the post-war history of international relations. Unlike the previous non-aligned conferences, where long deliberations were held regarding the purposefulness and concrete modalities of the institutionalization of non-aligned countries, in Algeria, for the first time in the history of non-alignment, a permanent body of the Non-Aligned Movement was formed – the Coordinating Bureau. Another distinction of the Algerian conference was its general preoccupation with the problems of economic development of non-aligned countries and development of a special action programme whose aim was to radicalize measures for the

fundamental transformation of the existing system of international economic relations.

These characteristics of the Summit in Algeria, which in a way, made it unique and unlike all previous non-aligned summit conferences, have actualized numerous dilemmas within the Non-Aligned Movement and opened numerous issues that provoked a rather sharp polarization of attitudes and serious disagreements among non-aligned countries.

An extremely insensitive debate was raised over the general strategy of non-aligned countries toward the blocs. It resulted in a sharp confrontation between the protagonists of the two conflicting concepts: the theory of “two imperialisms” (American and Soviet) and the views of the “natural alliance” of non-aligned and socialist countries.

This dilemma, again, was closely linked to the burning controversy in Algeria about the purposefulness of non-alignment policy and its role in the general relaxation of international tensions (*bipolar détente*) and direct negotiations and agreements among the world’s leading powers (US, USSR and China). There was a question: how convenient was the creation of a kind of “third block” (by forming the institutional mechanisms of the non-aligned countries) at the moment when the bloc division of the world was losing its earlier significance.

Therefore, under the new conditions in which the Non-Alignment Movement operated, a dilemma arose, whether it was still necessary to strictly adhere to the original, previously adopted non-alignment criteria, or they should be redefined and oriented towards a more elastic option, which would enable the progressive expansion of the Movement and therefore its greater political intrusion and influence in the sphere of international relations. The question was whether to focus on the quality or quantity; whether it was the size or the “revolutionary content” of the movement that was more important.

Searching for its place in the modern international division of labour and international economic trends, and choosing between confrontation and cooperation with the Western powers, the non-aligned countries in Algeria, however, opted for the latter and adopted a view that only a joint action of all members of the international community can solve major global issues. However, it later turned out that a newly set priority of the non-aligned – a radical transformation of the current international economic order – was in direct conflict with the attitude towards the developed countries.

